

บทที่ ๒

บทบาทของพุทธบริษัทในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

ในบทนี้ ผู้วิจัย จะศึกษาบทบาทของพุทธบริษัทในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล โดยจะแบ่งประเด็น ดังนี้ บทบาทของภิกษุ บทบาทของภิกษุณี บทบาทของอุบาสก และบทบาทของอุบาสิกา ดังต่อไปนี้

๒.๑ บทบาทของภิกษุในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

บทบาทของพระภิกษุ ในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา นับว่ามีมากมายเหลือเกิน แต่ในที่นี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอแต่ผู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง จะยกมาให้เห็นเป็นตัวอย่าง และเพื่อประกอบกับบทวิจัยนี้เพียง ๕ รูป ซึ่งประกอบด้วย พระสารีบุตรเถระ พระมหาโมคคัลลานเถระ พระมหากัสสปเถระ พระอานนท์เถระ และพระอุบาลี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๒.๑. บทบาทของพระสารีบุตรเถระในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

พระสารีบุตรเถระ เป็นผู้ที่มีปัญญาเฉลียวฉลาด ท่านสามารถแสดงพระธรรมเทศนา ได้เหมือนพระพุทธองค์ และเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงประกาศยกย่องพระสารีบุตร ในท่ามกลางสงฆ์ให้ดำรงตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางผู้มีปัญญา และทรงแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง พระอัครสาวกเบื้องขวา^๑ นอกจากนี้ พระสารีบุตรยังมีบทบาทในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาอีกหลายประการ เช่น

๑) พระสารีบุตรเป็นผู้มีปัญญามาก ได้อนุเคราะห์เพื่อนบรรพชิตด้วยกัน ตัวอย่าง ครั้งหนึ่งที่กรุงเทวทหะ ภิกษุพากันเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลลาจะไปปัจฉาภุมิชนบท พระองค์ตรัสให้ไปลาพระสารีบุตร เพื่อท่านสารีบุตรจะได้แนะนำสั่งสอน ในการไปของเธอก็จะไม่เกิดความเสียหาย

๒) พระสารีบุตรเป็นคู่กับพระมหาโมคคัลลานะ เช่น ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายคบกับสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด สารีบุตรเปรียบเหมือนมารดาผู้ให้กำเนิด โมคคัลลานะเปรียบเหมือนนางนม ผู้เลี้ยงทารกที่เกิดแล้วนั้น สารีบุตรยอมแนะนำให้ตั้งอยู่ในโศดาปัตติผล โมคคัลลานะแนะนำให้ตั้งอยู่ในคุณเบื้องบนสูงกว่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงมีคำยกย่องว่า พระสารีบุตรเป็นอัครสาวกฝ่ายขวา และพระโมคคัลลานะเป็นอัครสาวกฝ่ายซ้าย จากนั้น พระสารีบุตรยังเป็นผู้มีปฏิภาณในการแสดงพระธรรมเทศนา^๒ คือ ชี้แจงแสดงธรรมให้ผู้ฟังเข้าใจได้ชัดเจน

^๑ พระครูกลุณยาสถิธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กลุณยธมฺโม), *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๓.

^๒ พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหลา), “ศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬารังกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔๗.

๓) พระสารีบุตรเป็นผู้มีความกตัญญูทวาทิ ท่านนับถือท่านพระอัสชิวาเป็นบิดาจารย์ เมื่อได้ยินข่าวว่าพระอัสชิวอยู่ในทิศใด เมื่อจะนอน ท่านจะหันศีรษะไปทางทิศนั้น อีกตัวอย่างหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรยังราธพราหมณ์ให้อุปสมบท เพราะระลึกถึงคุณที่ราธพราหมณ์ ได้ถวายบิณฑบาตแก่ท่านเพียงทัพพีเดียว

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า พระสารีบุตรเถระ มีบทบาทในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาดังนี้ พระสารีบุตรเป็นผู้มีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา เป็นพระธรรมเสนาบดีเป็นแม่ทัพธรรม และกับพระสาวกในฐานะเป็นเพื่อน สหธรรมมิกบ้าง เป็นอาจารย์บ้าง และเป็นที่ปรึกษาให้แก่ภิกษุ ภิกษุณี รวมทั้งอุบาสกอุบาสิกาด้วย โดยการเป็นผู้แสดงธรรมให้ฟัง ส่วนในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ท่านมีวิธีเผยแผ่ในลักษณะให้คำแนะนำ ปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจ และการแสดงธรรม เมื่อได้ฟังจากพระบรมศาสดาแล้วนำไปถ่ายทอดแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจหลักธรรม อันลึกซึ้งด้วยวิธีการบรรยาย อธิบาย ขยายความ เปรียบเทียบ และตอบปัญหาธรรม เป็นต้น จนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้า ทำให้บุคคลทั่วไปศรัทธาเลื่อมใสแล้วหันมานับถือพระพุทธศาสนากันอย่างแพร่หลาย

ในการรักษาพระศาสนาให้คงอยู่นั้น ท่านกระทำโดยการศึกษาและลงมือปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ ท่านเคยกราบทูลเสนอให้พระผู้มีพระภาคเจ้าทำการสังคายนาพระธรรมวินัย แต่พระองค์ตรัสว่ายังไม่ถึงเวลา ท่านจึงได้จำแนกธรรม โดยแบ่งไว้เป็นหมวดหมู่ เพื่อสะดวกต่อการศึกษา ในเวลาต่อมายังใช้หลักธรรมที่ท่านแสดงไว้ เช่น ในสังคิสิสูตร เป็นแนวทางในการทำสังคายนาครั้งแรกหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว

๒.๒.๒. บทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

พระมหาโมคคัลลานเถระ สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านได้เป็นกำลังสำคัญของพระศาสนา ได้ช่วยแบ่งเบาภารกิจ และยังพุทธดำริต่าง ๆ ให้สำเร็จด้วยดี เพราะท่านมีฤทธิ์มีอานุภาพยิ่งกว่าพระสาวกรูปอื่น ๆ จนได้รับการยกย่องจากพระบรมศาสดา ว่าเป็นผู้มีความชำนาญในการอย่างคล่องแคล่ว^๓ พระผู้มีพระภาคทรงแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง พระอัครสาวกเบื้องซ้าย เปรียบเสมือนนางนมผู้เลี้ยงทารกที่เกิดมาแล้ว พระสารีบุตร ย่อมแนะนำให้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล พระโมคคัลลานะ ย่อมแนะนำให้ตั้งอยู่ในคุณเบื้องสูงขึ้นไป” นอกจากนี้ พระมหาโมคคัลลานเถระ ยังเป็นผู้มีความสามารถในการนวรรรม คือ งานก่อสร้าง พระบรมศาสดาเคยทรงมอบหมายให้ท่านรับหน้าที่นวกัมมาธิฐฐายี คือ ผู้ควบคุมดูแลการก่อสร้างวิหารบุพพาราม ที่เมืองสาวัตถี ซึ่งนางวิสาขาบริจาคทรัพย์สร้างถวายอีกด้วย

นอกจากนั้น บทบาทของพระมหาโมคคัลลานะเถระ ในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา สามารถสรุปออกเป็น ๓ ด้าน ดังนี้

๑) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระมหาโมคคัลลานะได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะการให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา การสนทนา การตอบปัญหาข้อข้องใจ การแสดงฤทธิ์โดยรับ

^๓ สง.ม. (ไทย) ๑๙/๘๒๖/๒๓๖.

สนองพุทธบัญชาให้ไปปราบผู้เป็นมิฉฉาภิภูฏ การเป็นสมณทูตในเทวโลกและยมโลก แล้วนำเรื่องราวเหล่านั้นมาบอกแก่ชาวโลก และการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายความ การเปรียบเทียบ การตอบคำถาม

๒) ด้านความสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ พระมหาโมคคัลลณะมีความใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้าโดยได้รับตำแหน่งเป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้ายและตำแหน่งเอตทัคคะในด้านมีฤทธิ์มาก และท่านยังเป็นผู้ให้คำปรึกษา ให้ความอนุเคราะห์ รวมทั้งเป็นผู้ประสานความสามัคคีในภิกษุสงฆ์ ภิกษุณีสงฆ์และสังฆมณฑลไป นอกจากนี้ ท่านยังได้เป็นสมณทูตผู้คอยเชื่อมประสานความสัมพันธ์โลกทั้ง ๓ คือ มนุษยโลก เทวโลก และยมโลก

๓) ด้านการรักษาพระธรรมวินัย พระมหาโมคคัลลณะได้รักษาพระธรรมวินัยไว้ทั้งในส่วนของคันถธุระและวิปัสสนาธุระ และหลังจากบรรลุโลกุตตรธรรมแล้วท่านได้อบรมสั่งสอนศิษย์ทั้งหลายให้ประพฤติปฏิบัติตามธรรมอันสมควรแก่ธรรมจนกระทั่งบรรลุญาณุตถายาทสสนะ คือ รู้ยิ่งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็นตามความเป็นจริง

ดังนั้น พระมหาโมคคัลลณะ จึงเป็นพระเถระที่เป็นแบบอย่างที่ดีและเป็นบรรทัดฐานให้แก่ภิกษุทั้งหลาย เป็นพระสาวกที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้วางใจ และเป็นภิกษุที่พุทธบริษัททั้งหลายควรจะประพฤติปฏิบัติตามแบบอย่างของท่าน และนำปฏิบัติหาคือวัตรปฏิบัติของท่านมาเป็นแบบอย่างแห่งการประกอบศาสนกิจ การดำเนินชีวิต และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองแผ่ไพศาลยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๒.๒.๓. บทบาทของมหากัสสปเถระในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

พระมหากัสสปะ เป็นพระอรหันต์สาวกองค์หนึ่งของพระโคตมพุทธเจ้า เป็นเอตทัคคะที่ทรงยกย่องและให้ถือเป็นแบบอย่างในด้านผู้ทรงอุดมคติและสรรเสริญคุณแห่งอุดมคติ ภายหลังที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน ท่านได้เป็นประธานในการสังคายนาครั้งที่หนึ่งในพุทธศาสนา จากนั้น พระมหากัสสปเถระ ท่านได้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนพระภิกษุ ภิกษุณี และอุบาสก-อุบาสิกา ทำให้ท่านมีบริวารจำนวนมาก พระมหากัสสปเถระมีปกติสมาทาน อุดมคติ ๓ ประการ อย่างเคร่งครัด คือ

๑) ถือการนุ่งห่มบังสุกุลเป็นวัตร

๒) ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร

๓) ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร^๔

เพราะการปฏิบัติในอุดมคติทั้ง ๓ ประการนี้อย่างเคร่งครัด พระบรมศาสดาจึงทรงยกย่องท่านในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางผู้ทรงอุดมคติ นอกจากนี้ พระบรมศาสดายังทรงยกย่องท่านในทางอื่น ๆ อีกหลายประการ

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า พระมหากัสสปเถระมีบทบาทในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ชีวิตเริ่มต้นจนถึงวาระสุดท้ายของท่าน มีความโดดเด่น ดังต่อไปนี้

^๔ พระมหาจรัญ ปญญาโร (อินทร์รงค์), “ศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬารังกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๑.

๑) พระมหากัสสปเถระ เป็นแบบอย่างของภิกษุผู้สันโดษ ทั้งก่อให้เกิดความเลื่อมใสของผู้ที่มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย อันเป็นธรรมเนียมของนักบวชที่ควรใช้เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติด้านนี้

๒) ความเป็นผู้คงแก่เรียน ท่านพระมหากัสสปเถระ แม้บวชเมื่ออายุมาก ท่านก็ไม่ทอดธุระในพระศาสนา มุ่งประพฤติปฏิบัติจนเกิดความสมบูรณ์ในไตรสิกขา ไปถึงที่จุดหมาย คือ พระอรหัตผล เป็นผู้แตกฉานในองค์ธรรม อบรมสั่งสอนภิกษุทั้งทางตรงและทางอ้อม จนเป็นที่เคารพของหมู่ภิกษุ

๓) ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ท่านพระมหากัสสปเถระได้เป็นแบบอย่างของผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบจนเป็นที่เคารพยำเกรงของเพื่อนภิกษุ ถือเป็นการสั่งสอนด้วยการปฏิบัติ ซึ่งมีผลมากกว่าการพูดอบรมสั่งสอน

๔) มหาสังฆปาโมกข์ พระมหากัสสปเถระ ได้รับมอบหมายให้เป็นประธานทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรกในปัพุทธปรินิพพาน อันเป็นการรักษาหลักการและข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง ใช้เป็นแนวทางการศึกษาและปฏิบัติสืบมา ซึ่งเป็นต้นแบบของพระพุทธศาสนาเถรวาทสืบมาจนถึงปัจจุบัน

๒.๒.๔. บทบาทของพระอานนท์เถระในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

พระอานนท์ เป็นพระอรหันต์สาวกของพระโคตมพุทธเจ้า ทรงยกย่องท่านว่าเป็นเอตทัคคะผู้เลิศกว่าพระภิกษุสาวกทั้งหลาย ๕ ประการ คือ เป็นพหูสูต มีสติ มีคต มีมติ และเป็นพุทธอุปัฏฐาก

บทบาทของพระอานนท์ในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยเริ่มตั้งแต่ท่านออกบวชจนถึงนิพพานนั้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) พระอานนท์เถระ ท่านมีความสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ คือ กับพระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นพุทธอุปัฏฐาก กับภิกษุในฐานะเป็นเพื่อนสหธรรมิก เป็นที่ปรึกษา และเป็นผู้ประสานหมู่สงฆ์ให้เกิดความสามัคคี กับภิกษุณีในฐานะเป็นผู้สนับสนุนให้สตรีได้บวชในพระพุทธศาสนาและเป็นผู้ให้โอวาท กับอุบาสกอุบาสิกาในหน้าที่ปฏิคมและที่ปรึกษา กับบุคคลนอกศาสนาในการช่วยตอบปัญหาข้อข้องใจ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าท่านต้องรับภาระและเป็นธุระในหลาย ๆ ด้าน

๒) พระอานนท์เถระ ท่านมีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรม โดยที่ท่านได้รับฟังจากพระพุทธเจ้า แล้วนำไปถ่ายทอดหรือเผยแผ่แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการที่ต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายข้อความ เปรียบเทียบและถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสและยอมรับนับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย นับว่าเป็นตัวอย่างแห่งการประกอบศาสนกิจ ดำเนินชีวิต และเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

๓) บทบาทในด้านการรักษาพระสัทธรรมให้คงอยู่ ท่านรักษาพระสัทธรรมไว้ได้ด้วยการศึกษาและทรงจำ ในเถรคาถากล่าวว่า ท่านสามารถ ทรงจำไว้ได้ถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ฉะนั้นในการทำปฐมสังคายนาท่านจึงได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้วิสัชนาพระธรรม และท่านก็ได้ทำหน้าที่นี้เป็นอย่างดี ด้วยการรวบรวมพระโอวาทและพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในที่

ต่าง ๆ เสนอต่อที่ประชุมสงฆ์เพื่อให้ช่วยกันพิจารณาจัดเป็นหมวดหมู่^๕ จนกลายมาเป็นพระสูตร พระอภิธรรมให้ได้ศึกษากันมาถึงปัจจุบัน

๔) พุทธอุปัฏฐาก ท่านพระอานนท์หลังจากได้รับตำแหน่งแล้ว ท่านก็ได้อุปัฏฐากพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยดี^๖ กิจที่ท่านทำเป็นประจำแก่พระพุทธเจ้าคือ ถวายน้ำ ๒ อย่าง คือน้ำเย็นและน้ำร้อน ถวายไม้สีฟัน ๓ ขนาด นวดพระหัตถ์และพระบาท นวดพระปฤษฎางค์ ปัดกวาดพระคันธกุฏี และบริเวณพระคันธกุฏี ท่านปฏิบัติจนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในด้านอุปัฏฐาก

๕) ออกแบบจีวร^๗ เกียรติคุณอีกอย่างหนึ่งที่ท่านได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ คือ ท่านมีฝีมือทางช่าง ท่านพระอานนท์สามารถออกแบบจีวรตามที่พระพุทธองค์ประสงค์ และทำไดั้งดงาม ท่านจึงได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ในท่ามกลางสงฆ์

๖) ต้นแบบการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด ดังเหตุการณ์ที่พระมเหสีของพระเจ้าอุเทนแห่งนครโกสัมพี เสื่อมใสในการแสดงธรรมของพระอานนท์ จึงได้ถวายจีวรจำนวน ๕๐๐ ผืน แต่พระอานนท์ เมื่อพระเจ้าอุเทนทราบจึงตำหนิพระอานนท์ว่ารับจีวรไปจำนวนมาก พระอานนท์ได้อธิบายให้พระองค์ทรงทราบทำให้พระเจ้าอุเทนทรงเลื่อมใสว่าพระสมณบุตรเป็นผู้ประหยัด^๘ จึงถวายผ้าจีวรอีก ๕๐๐ ผืนแก่พระอานนท์

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า พระอานนท์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเป็นด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการปฏิบัติ ด้านการท่องจำพระธรรมเทศนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เป็นอย่างดี จักเห็นได้จากเมื่อครั้งทำสังคายนา ครั้งที่ ๑ นั้น พระอานนท์ได้รับหน้าที่ในการวิสัชนาพระธรรม เพราะท่านเป็นผู้ได้ฟังมามาก จึงทำให้การสังคายนาในครั้งนั้นสำเร็จลงด้วยดี นอกจากนั้น หลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานแล้ว พระอานนท์ก็เปรียบเสมือนเงาของพระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะคนทั้งหลายคิดว่าแม้ไม่มีโอกาสได้พบพระพุทธเจ้า การที่ได้พบพระอานนท์ ได้ฟังธรรม พร้อมทั้งได้สนทนาธรรมกับพระอานนท์ก็นับว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐอย่างยิ่ง

๒.๒.๕. บทบาทของพระอุบาลีเถระในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

พระอุบาลีเถระ หรือ พระอุบาลี เป็นผู้ทรงจำพระวินัยอย่างแม่นยำ ทำให้เมื่อหลังพุทธปรินิพพาน ท่านจึงได้รับตำแหน่งให้เป็นผู้วิสัชนาพระวินัยปิฎกในคราวปฐมสังคายนาเพื่อรวบรวมพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า และด้วยการที่ท่านเป็นผู้ทรงจำวินัยอย่างแม่นยำจึงได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ให้เป็นเอตทัคคะผู้เลิศในทาง ผู้ทรงพระวินัยทรงเป็นผู้ที่ดี

ผลงานที่ท่านได้เป็นกำลังสำคัญ ทำให้พระพุทธศาสนายืนยาวสืบทอดมาถึงปัจจุบันนี้ ก็คือ หลังจากที่พระบรมศาสดาเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปเถระ ได้คัดเลือกพระ

^๕ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๗/๑๕๕.

^๖ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๙๓๗/๔๕๗.

^๗ วิ.มหา. (ไทย) ๕/๓๔๕/๑๔๘.

^๘ วิ.จุฬ. (ไทย) ๗/๔๔๕/๒๘๒-๒๘๓.

อรหันต์สาวก จำนวน ๕๐๐ รูป ร่วมกันทำปฐมสังคายนา โดยมติของที่ประชุมสงฆ์ได้มอบให้ท่านพระอุบาลีเถระ รับหน้าที่วิสัชนาพระวินัย^๙ โดยรวบรวมพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ในที่ต่าง ๆ เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ นำมาจัดรวบรวมเป็นหมวดหมู่จนเป็น พระวินัยปิฎก ที่เป็นหลักฐานให้ศึกษากันในปัจจุบันนี้ ด้วยความที่ท่านพระอุบาลีเถระ เป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านพระวินัยนี้ จึงได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดา ในตำแหน่งเอตทัคคะเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ในทาง ผู้ทรงพระวินัย ท่านพระอุบาลีเถระ ดำรงอายุสังขาร โดยสมควรแก่กาลเวลาแล้วก็ดับขันธปรินิพพาน

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า ท่านพระอุบาลีเถระ เป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านพระวินัยนี้ จึงได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดา ในตำแหน่งเอตทัคคะผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ในทาง ผู้ทรงพระวินัย และท่านยังได้รับมอบหมายจากพระผู้มีพระภาคให้เป็นผู้ตัดสินคดีความหลายเรื่อง เช่น เรื่องภิกษุณีตั้งครุฑ เป็นต้น ท่านก็ได้ตัดสินอย่างแจ่มแจ้งและชัดเจนเป็นที่สุด นอกจากนี้ท่านเป็นผู้ตัดสินคดีความแล้วท่านยังเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ภิกษุทั้งหลายในการจดจำ และการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดต่อพระธรรมวินัย ท่านเป็นอาจารย์สอน เผยแผ่ ให้คำปรึกษา แก่ภิกษุ ภิกษุณี และอุบาสก-อุบาสิกาผู้ที่สนใจ นอกจากนั้นท่านยังได้เป็นกำลังสำคัญ ที่ทำให้พระพุทธศาสนายืนยาวมาถึงปัจจุบันนี้ก็คือ ท่านรับหน้าที่วิสัชนาพระวินัย โดยรวบรวมพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ในที่ต่าง ๆ เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ นำมาจัดรวบรวมเป็นหมวดหมู่จนเป็นพระวินัยปิฎก ที่เป็นหลักฐานให้ศึกษากันในปัจจุบันนี้

๒.๓ บทบาทของภิกษุณีในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

บทบาทของพระภิกษุณี ในการทะนุบำรุงรักษาพระพุทธศาสนา นับว่ามีมากมายพอสมควร แต่ในที่นี้จะได้อธิบายแต่ผู้สำคัญอย่างยิ่ง จะยกมาให้เห็นเป็นตัวอย่างและเพื่อประกอบกับบทนี้เพียง ๕ รูป ดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ บทบาทของพระมหาปชาบดีเถรีในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

พระมหาปชาบดีเถรี เป็นปฐมภิกษุณี พระนางมีบทบาทในการชวนชวายเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา เพื่อจะได้เป็นอีกหนึ่งกำลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถึงแม้ว่ากฎในการรักษานั้นจะมีมากและหนักสัปดาห์ใด พระนางก็ยังตั้งมั่นที่จะบวชให้ได้ เมื่อพระนางได้รับการอุปสมบทแล้วก็มีบทบาทในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) พระมหาปชาบดีเถรี เป็นผู้ชวนชวายเป็นภิกษุณีได้บวชในพระพุทธศาสนา^{๑๐} เพื่อช่วยกันเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคแก่หมู่ชนทั้งหลาย แม้ว่าการขออุปสมบทของพระนางจะถูกปฏิเสธจากพระผู้มีพระภาคหลายครั้ง แต่พระนางไม่ล้มเลิกความตั้งใจ พระนางทรงขอร้องและอ้อนวอนทั้งต่อพระผู้มีพระภาคและพระอานนท์ ถึงแม้ว่ากฎในการบวชนั้นจะหนักหนาสัปดาห์ใด พระนางก็พร้อมน้อมรับเอาไปประพฤติปฏิบัติจนได้บรรลุมรรคผลในที่สุด

^๙ วิ.จุฬ. (ไทย) ๗/๔๓๗/๓๗๘.

^{๑๐} วิ.จุฬ. (ไทย) ๗/๔๐๓/๓๑๖-๓๒๐.

๒) พระมหาปชาบดีโคตรมีเถรี เป็นแบบอย่างในการถวายของให้แก่สงฆ์^{๑๑} โดยในกาลครั้งหนึ่งพระมหาปชาบดี เเธอมีพระประสงค์จะถวายผ้าแก่พระผู้มีพระภาค แต่พระองค์ไม่ทรงรับ เพราะเห็นว่าการถวายทานส่วนบุคคลนั้นมีอานิสงส์น้อย พระองค์จึงแนะนำให้พระนางได้ถวายทานคือผ้านั้นให้แก่สงฆ์ จึงจักมีอานิสงส์มาก และได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนมาถึงปัจจุบันนี้

๓) พระมหาปชาบดีเถรี เป็นผู้มีความรู้มีความเฉลียวฉลาด และเป็นผู้ใหญ่กว่าภิกษุณีทั้งหลาย ฉะนั้นพระนางจึงเป็นผู้ให้ความรู้ อบรมสั่งสอนภิกษุณีผู้บวชใหม่ให้เป็นผู้มีความรู้สามารถแจ้งธรรมและบรรลุมรรค นอกจากนั้นพระมหาปชาบดีเถรียังได้ประกาศพระศาสนาตามความสามารถของพระนางในสถานที่ต่างๆ

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ดังนี้ พระมหาปชาบดีเถรีเป็นผู้มีความเพียรมาก มีศรัทธาอันแรงกล้าในพระพุทธศาสนา มีความประสงค์จะออกบวชให้ได้ แม้ว่าคำขอของนางจะถูกปฏิเสธจากพระผู้มีพระภาคหลายครั้ง แต่ด้วยความตั้งใจอันแน่วแน่พระนางจึงพยายามจนสำเร็จสมประสงค์ เมื่อได้บวชเข้ามาพระมหาปชาบดีเถรีก็ได้ช่วยเป็นอีกแรงในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้ชวนชวายุกุลสตรีให้มาบวชในพระพุทธศาสนา เพื่อจะได้ช่วยกันสืบทอดพระพุทธศาสนา นอกจากนั้น พระมหาปชาบดีเถรี ยังเป็นต้นแบบในการถวายของให้แก่สงฆ์อีกด้วย

๒.๒.๒ บทบาทของพระเขมาเถรีในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

พระนางเขมาเถรี เป็นภิกษุณีผู้เลิศทางมีปัญญามาก พระพุทธเจ้าทรงยกย่องท่านเป็นอัครสาวิกาเบื้องขวา ตำแหน่งของท่านนั้น เทียบได้กับพระสารีบุตรผู้เป็นอัครสาวกเบื้องขวา

๑) พระเขมาเถรีได้รับการยกย่องว่าเป็นภิกษุณีที่เลิศในทางปัญญา สามารถตรัสรู้ตามพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าได้อย่างรวดเร็ว

๒) พระเขมาเถรีเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาฝ่ายภิกษุณี มีความสามารถในการแสดงธรรมได้วิจิตรพิสดาร พระเขมาเถรีประกอบด้วยปฏิภาณไหวพริบในการโต้ตอบฉับไวและแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดียิ่ง^{๑๒}

๓) พระเขมาเถรีเป็นผู้ที่มีเหตุผล พิจารณาเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงด้วยปัญญาญาณของพระนางแล้ว จึงลงมือทำ

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า พระเขมาเถรี เป็นผู้ที่มีปัญญามาก พระพุทธเจ้าทรงยกย่องท่านเป็นอัครสาวิกาเบื้องขวา ตำแหน่งของท่านนั้น เทียบได้กับพระสารีบุตร นอกจากนั้น พระเขมาเถรียังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยการเผยแผ่พระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ปรากฏแก่มหาชนทั้งหลายได้เกิดศรัทธา ความเลื่อมใส ด้วยการแสดงธรรม สนทนาธรรม ให้คำปรึกษา แก่พุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่า

^{๑๑} พระมหาสุนทร สุนทรธมโม (เสนาชูย), **ชาดกและประวัติพุทธสาวก-พุทธสาวิกา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศรีนันทนาวิทยา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖๕.

^{๑๒} <http://mast.myreadyweb.com/>, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

๒.๒.๓ บทบาทของพระกิสาคโคตรมีเถรีในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

พระกิสาคโคตรมีเถรี ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้า ในตำแหน่งเอตทัคคะทางด้านทรง จีวรเศร้าหมอง เป็นผู้ถือธุดงค์วัตรเคร่งครัด และมีความเป็นอยู่เรียบง่าย พระเถรีได้ผ่านประสบการณ์ ชีวิตอันขมขื่นมาแล้ว รู้รสชาติแห่งความทุกข์ดีว่ามันสาหัสเพียงใด เมื่อมาอยู่ในร่มเงาของ พระพุทธศาสนาแล้วได้พบกับความสุขที่แท้จริง ก็มีความสงสารเห็นใจผู้อื่น มักจะเทศสอนคนผู้มีทุกข์ ให้หาหนทางแก้ทุกข์ในทางที่ถูกต้อง วิธีเอาชนะทุกข์ได้เด็ดขาดคือหันหน้าเผชิญกับมัน รับรู้ความจริง ว่ามันเป็นทุกข์เพราะเหตุใด แล้วพยายามแก้ที่ต้นเหตุของความทุกข์นั้น

พระกิสาคโคตรมีเถรี ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้า ในตำแหน่งเอตทัคคะทางด้านทรง จีวรเศร้าหมอง เป็นผู้ถือธุดงค์วัตรเคร่งครัด มีความเป็นอยู่เรียบง่าย เป็นสตรีที่มีบทบาทในการ จรรโลงพระพุทธศาสนาอย่างดีท่านหนึ่ง^{๑๓} โดยที่พระเถรีนั้นได้ทำเป็นแบบอย่างแก่ภิกษุณีหลายรูป นำเอาแบบอย่างที่ดีไปประพฤติปฏิบัติตาม

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า พระกิสาคโคตรมีเถรี เป็นผู้ที่มีบทบาทใน การทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาพอสมควร โดยการประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด พระกิสาคโคตรมีเถรีเป็นผู้มักน้อยสันโดษ เธอครองผ้าที่เก่าหม่นหมอง และเป็นผู้ถือธุดงค์วัตรเคร่งครัด นอกจากนั้นพระกิสาคโคตรมี เยังเป็นผู้เข้าใจในธรรมแสดงธรรมได้ซาบซึ้ง เธอช่วยเผยแผ่ พระพุทธศาสนาตามกำลังสมควร โดยการแสดงธรรม สนทนาธรรม แนะนำสั่งสอน และที่สำคัญคือ เธอเป็นผู้แสดงธรรมให้ผู้ที่มีความทุกข์ ได้หายจากทุกข์เพราะเธอเข้าใจถึงความทุกข์ได้ดีมาก เพราะ เธอได้ผ่านมามากด้วยตัวเธอเอง

๒.๒.๔ บทบาทของพระธัมมทินนาเถรีในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

พระธัมมทินนาเถรี เป็นภิกษุณีที่มีชื่อเสียงรูปหนึ่งในครั้งพุทธกาล ซึ่งมีบทบาทในการ ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ดังนี้

๑) เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที เมื่อพระเถรีได้บรรลุพระอรหันต์แล้ว ก็ทวนระลึกนึกถึง วิชาชาเศรษฐีพร้อมด้วยหมู่ญาติ ก็ได้ เดินทางกลับบ้านเดิมเพื่อแสดงธรรมโปรดวิชาชาเศรษฐีและหมู่ ญาติได้ให้ผลอันเกิดจากการฟังธรรม แสดงถึงความที่พระเถรีมีความกตัญญูอย่างแท้จริง

๒) เป็นผู้มีความปัญญาละเอียด สามารถแสดงธรรมได้อย่างแตกฉาน ได้รับการยกย่องจาก พระพุทธเจ้าว่าเป็นเอตทัคคะทางด้านธรรมกถึก^{๑๔} จึงสมควรที่จะถือเป็นแบบอย่างที่ดี

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า พระธัมมทินนาเถรี เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ มีปัญญาละเอียดแหลม สามารถจำคำสอนของพระผู้มีพระศาสนาได้เป็นอย่างดี ฉะนั้นพระธัมมทินนาเถรีจึงมีบทบาทในการทะนุบำรุงรักษาพระพุทธศาสนา โดยการเทศนาสั่งสอน การแสดงธรรม การสนทนาธรรม และการให้คำปรึกษาแก่ผู้ที่มีความทุกข์ ผู้ที่มีความสนใจ และผู้ที่มี ความสงสัย พระธัมมทินนาเถรีก็ได้ช่วยอธิบายขยายความให้ชัดแจ้งและเข้าใจง่าย

^{๑๓} พระครูกัลยาณสิทธิวิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กลยานธมโม), *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา*, หน้า ๑๓๓-๑๓๕.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๗-๑๖๘.

๒.๒.๔. บทบาทของพระปฎาจารย์ในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

พระปฎาจารย์ ได้รับตำแหน่งผู้ทรงพระวินัย คือ ผู้ที่มีความรอบรู้ แม่นยำ และ เข้าใจในพระวินัยต่างๆที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น จากนั้น พระปฎาจารย์^{๑๕} ท่านมีเมตตาและได้ออนุเคราะห์แก่สตรีหลายท่าน ภายหลังสตรีเหล่านั้น ได้มาบวชเป็นภิกษุณี และท่านได้สอนและเตือนสติแก่สตรี ด้วยท่านเป็นผู้ทรงพระวินัยและฉลาดในคาถาธรรม ทำให้สตรีหลายท่าน เช่น อุตตราเถรี จันทาเถรี ปัญจสทนต์เถรี เป็นต้น ได้บรรลุพระอรหันต์และแนะนำสอนสตรี ๕๐๐ คน ให้เกิดความสนใจจึงพากันบวชในสำนักของพระเถรี ครั้นบวชแล้ว บำเพ็ญวิปัสสนากัมมัฏฐาน ไม่นานนักก็ตั้งอยู่ในพระอรหันต์ด้วยกันทุกรูป

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า พระปฎาจารย์ ถือว่าเป็นผู้มีบทบาทมากพอสมควรในการทะนุบำรุงรักษาพระพุทธศาสนา เพราะนางก็เป็นส่วนหนึ่งในการประกาศพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้แพร่หลายออกไปในดินแดนต่างๆ ทำให้ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส ด้วยการแสดงพระธรรมเทศนาโปรดบ้าง ด้วยการสนทนาธรรมบ้าง การให้คำปรึกษา เพราะเธอเป็นผู้ผ่านโลกมามาก ผ่านความเจ็บปวดรวดร้าวมามากเหลือเกิน เพราะฉะนั้นเธอจึงเข้าใจผู้ที่มีความทุกข์ และได้ช่วยแนะนำให้พวกเขาเหล่านั้นได้ถึงสุขโดยไพบูลย์

๒.๔ บทบาทของอุบาสกในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

บทบาทของอุบาสก ในการทะนุบำรุงรักษาพระพุทธศาสนา นับว่ามีมากมายเหลือเกิน แต่ในที่นี้ ข้าพเจ้าจะนำเอาแต่ผู้สำคัญอย่างยิ่ง จะยกมาให้เห็นเป็นตัวอย่างและเพื่อประกอบกับบทนี้เพียง ๕ ท่าน ดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ บทบาทของอนาถบิณฑิกคหบดีในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้ให้การทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยการบำเพ็ญกุศลอันประกอบด้วยปัจจัย ๔ เช่น การให้ทาน คือบำรุงพระพุทธเจ้าและพระภิกษุทั้งหลาย จนได้รับยกย่องจาก พระพุทธองค์ในฐานะเป็นผู้เลิศกว่าใครในดานบริจาคทานในพระพุทธศาสนา^{๑๖} ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ได้บริจาคทรัพย์ในพระพุทธศาสนามากมาย ซึ่งพระอรชกถาจารย์ได้กล่าวพรรณนาไว้ว่า “ผู้ที่เกิดเป็นชายแล้วบริจาคทรัพย์มากในพระพุทธศาสนาไม่มีใครอื่น เกินท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก” ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมิได้บำเพ็ญทานเฉพาะในพระพุทธศาสนา เท่านั้น ท่านยังให้ทานแก่คนยากจนไร้ที่พึ่งอาศัยด้วย และก็ให้ทานคนยากจนมากอนที่ทานจะได้มี โอกาสพบพระพุทธเจ้าที่กรุงราชคฤห์แล้วรับบิณฑิอพระพุทธศาสนา และท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเป็นผู้ทำบุญให้ทานสม่ำเสมอ ก็รู้จักใจของพระสงฆ์ได้ดี จึงจัดอาหารถวายได้ถูกใจพระสงฆ์เสมอ ดังนั้น บานใดถวายทานมักจะมีเชิญท่านไปช่วยจัดการให้ ท่านก็ไปช่วยเหลือเสมอๆ นับว่าเป็นผู้ทำใหญ่บุคคลอื่นใดเขาทำหน้าที่ผู้อุปฐาก

^{๑๕} พระมหาสุนทร สุนทรธมโม (เสนาชูย), *ชาดกและประวัติพุทธสาวก-พุทธสาวิกา*, หน้า ๒๐๒.

^{๑๖} วิ.จุฬ. (ไทย) ๗/๓๑๕/๑๒๕-๑๓๑.

พระสงฆ์ และในแต่ละวันทานอนาถบิณฑิกอุบาสก ยังได้นำอุบาสก ๔๐๐ คนเขาออกวัดพระเชตะวันมหาวิหาร ถวายทาน รักษาศีล ฟังธรรมเป็นประจำ

เพราะความศรัทธาที่ตั้งมั่นอย่างไม่คลอนแคลนต่อพระรัตนตรัย ท่านอนาถบิณฑิกคบหาดี จึงลงทุนสร้างวิหารท่านยอมเสียสละทรัพย์สมบัติมากมายออกมาจ่ายซื้อที่ดิน ถึงขนาดต้องเอาเงินไปไปตามพื้นดินที่ตนต้องการจนนายเซตราชกุมารถึงกับเกิดศรัทธาในตัวท่านไปด้วย นอกจากนั้นท่านยังนำเงินและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการสร้าง ทั้งนายช่างผู้มีฝีมือดี และท่านเองก็ได้ติดตามดูแลอย่างใกล้ชิดจนวันที่สร้างสำเร็จและได้มอบถวายเป็นวัดในพระพุทธศาสนา มีชื่อว่า “วัดพระเชตะวัน”^{๑๗}

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นผู้ที่มีศรัทธาตั้งมั่นต่อพระรัตนตรัย ท่านมีความแน่วแน่ในการให้ทาน ถึงแม้ว่าท่านได้ให้ทานเกือบจะหมดตัว ได้มีพญามารมาบอกให้ท่านเลิกให้ทานเสีย แต่ท่านไม่เลิก ท่านบอกกับพญามารว่าถึงเป็นอย่างใดท่านก็จะให้ทานให้จนได้ และท่านเป็นคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สงเคราะห์อนุเคราะห์ญาติมิตรและบริวาร นอกจากนั้น ท่านยังนิมนต์พระสงฆ์มาฉันภัตตาหารที่บ้านของท่านทุกวัน ถึงแม้ว่าท่านจะไม่มีเวลาต้อนรับพระสงฆ์ด้วยตนเองก็ตาม เพราะท่านต้องไปเรือนของชาวบ้านตามคำเชิญ แต่ท่านก็ได้แต่งตั้งให้ศิษยาของท่านแทนและต้อนรับพระสงฆ์แทน และกิจหนึ่งที่ท่านขาดไม่ได้ก็คือ การเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค เมื่อครั้งที่พระศาสดาประทับที่พระเชตะวัน ท่านอนาถบิณฑิกได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาควันละ ๓ เวลา และทุกครั้งที่ท่านไปท่านไม่เคยไปมือเปล่าเลยสักครั้ง และยังได้สร้างวัดไว้ในพุทธศาสนาให้เป็นที่อยู่อาศัย เพื่อป้องกันความเย็นความร้อนได้ ป้องกันสัตว์ร้ายได้ ป้องกันงูเลื้อยใหญ่ เหลือบยุงได้ ป้องกันน้ำค้างน้ำฝนได้ ป้องกันลมแดด หลายวัดเช่น วัดพระเชตะวันมหาวิหารเพื่อต้อนรับภิกษุที่เดินทางมาจากทิศทั้ง ๔ ได้มีที่พักพิงอาศัยสะดวกสบาย

๒.๔.๒ บทบาทของพระเจ้าพิมพิสารในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

พระเจ้าพิมพิสารเป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรม พระองค์นับถือพระพุทธศาสนา ทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างเข้มแข็ง จนแว่นแคว้นของพระองค์มีชื่อเสียงขจรขยายไปทั่วว่าเป็นดินแดนแห่งพระธรรม

๑) ทรงมีน้ำพระทัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จะเห็นได้จากเมื่อพระองค์เสด็จไปพบพระสิทธัตถะ พระองค์ได้ทูลเชิญให้พระสิทธัตถะอยู่ครองราชสมบัติครั้งหนึ่งแห่งแคว้นมคธ โดยมีทรงหวงแหวนหรือตระหนี่แต่ประการใด

๒) ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เห็นได้จากเมื่อพระองค์สดับพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าแสดงแล้ว ทรงมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ประกาศตนเป็นอุบาสก นับได้ว่าพระเจ้าพิมพิสารทรงเป็นพุทธมามกะ^{๑๘} ทรงเป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระพุทธศาสนา และพระองค์ทรงเอาใจใส่เป็นอย่างดี ทำให้พุทธศาสนาหยั่งลงในแคว้นมคธและเจริญรุ่งเรืองในระยะเวลาอันรวดเร็ว

^{๑๗} พระครูกล้วยานสิทธิวิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่ / กล้วยานธมโม), *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา*, หน้า ๒๔๒-๒๔๓.

^{๑๘} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑-๗๒.

๓) ทรงเอาพระทัยใส่ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา พระเจ้าพิมพิสารทรงดำริว่า สถานที่ประทับของพระพุทธเจ้าพร้อมพระภิกษุสงฆ์ที่อุทยานลัฏฐิวันนั้นคับแคบไม่เพียงพอเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์หมู่มาก พระองค์จึงได้ถวายพระอุทยานเวฬุวันเป็นสถานที่ประทับแห่งใหม่และพระเวฬุวันจึงได้ชื่อว่าเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนาด้วย^{๑๙} ทั้งนี้ก็ด้วยของพระเจ้าพิมพิสารที่มีต่อพระศาสนาและพระสงฆ์ และอยากเผยแพร่ให้ผู้คนได้ยอมรับนับถือ พระองค์จึงได้ให้การอุปถัมภ์ในด้านต่าง ๆ ด้วยดีเสมอมา

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า พระเจ้าพิมพิสาร เป็นผู้ที่มีศรัทธาตั้งมั่นในพระพุทธศาสนา เป็นผู้ปฏิบัติเคร่งครัดในพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะพระองค์ทรงตั้งตนอยู่ในทศพิธราชธรรม และทรงครองราชย์โดยธรรม เป็นผู้ชวนชาวประชาชนของพระองค์ให้ได้ฟังธรรม ให้เลิกจากการนับถือลัทธิบูชาไฟ หันมานับถือพุทธศาสนาปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า โดยที่พระองค์ได้ทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง เมื่อครั้งที่เข้าเฝ้าพระศาสดาพระองค์ได้นำเอาบริวารไปด้วย จำนวน ๑๒ นหุต ได้มีทั้งผู้ได้ดวงตาเห็นธรรม ได้บรรลุธรรมขั้นต่างๆ บางคนขอบวช บางคนทูลขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงตลอดชีวิต นอกจากนั้นพระองค์ยังเป็นมหาอุบาสก พระองค์ทรงถวายพระเวฬุวันให้เป็นวัดแห่งแรกในโลก และในพระพุทธศาสนา จนทำให้พระพุทธศาสนาได้มีวัดตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา นอกจากนั้นพระองค์ยังเป็นศาสนูปถัมภ์ เป็นผู้ถวายปัจจัย ๔ ให้แก่พระภิกษุสงฆ์จนตลอดชีวิตของพระองค์

๒.๔.๓ บทบาทของพระเจ้าปเสนทิโกศลในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเป็นผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พระองค์พยายามหาทางชวนชาวเมืองเพื่อให้ได้เข้าใกล้พระพุทธศาสนา เข้าใกล้พระพุทธเจ้าอยู่เสมอ พระองค์เป็นผู้มีศรัทธาต่อพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนในการทำบุญและส่งเสริมให้พสกนิกรในแคว้นของพระองค์ได้ทำบุญด้วย พระเจ้าปเสนทิโกศลได้นำเอาพระรัตนตรัยมาเป็นสรณะ พระองค์เลิกการกระทำที่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนชีวิต^{๒๐} และนำเอาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน นอกจากนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรม ได้ชวนชาวเมืองให้ชาวเมืองของพระองค์ได้ทำบุญให้ทาน ดังจักเห็นได้ในครั้งหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลกับชาวเมืองผลัดกันเป็นเจ้าภาพเลี้ยงพระ และเชิญอีกฝ่ายหนึ่งมาร่วมอนุโมทนาอย่างนี้ ถึงฝ่ายละ ๖ ครั้ง^{๒๑} จนเป็นเหตุให้ชาวเมืองของพระองค์ได้ปฏิบัติกันสืบมา จากนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลยังเป็นผู้มหากษัตริย์ที่ให้การทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี พระองค์ทรงเป็นผู้เคร่งครัดในพระวินัยเมื่อเห็นสิ่งใดไม่สอดคล้อง ท่านก็จะนำเรื่องดังกล่าวกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุ เช่น

^{๑๙} พระครูปลัดชูเกียรติ ฐิตปัญโญ (ศรียาชีวะ), “ศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมบทบาทผู้นำของพระเจ้าพิมพิสารในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓๙.

^{๒๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๐/๑๓๘.

^{๒๑} พระวิเชียรบุรี สติสมปนโน (ขวัญโพก), “ศึกษาบทบาทการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเจ้าปเสนทิโกศล”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๔๘.

“อุยฺยุตฺตเสนาสิกขาบท” ว่าด้วยกองทัพที่เคลื่อนขบวนออกรบ^{๒๒} โดยมีพระสงฆ์ติดตามไปด้วยอันเป็นการกระทำที่ไม่ควรอย่างยิ่ง ที่พระองค์ทรงทำเช่นนั้นเพราะพระองค์เป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อใดที่พระองค์เห็นภิกษุ ภิกษุณี ประพฤติปฏิบัติไม่เหมาะสม ท่านก็จะนำความเหล่านั้นไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้พระองค์ได้วินิจฉัยตามความเหมาะสม

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงมีบทบาทในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนามาพอสมควร สามารถสรุปได้ ดังนี้ พระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นผู้ทรงธรรม พระองค์ชอบทูลถามปัญหากับพระผู้มีพระภาคเจ้า พร้อมทั้งพระภิกษุทั้งหลาย ชอบสนทนาธรรม เพื่อพระองค์จะได้เข้าใจแจ่มแจ้งแล้วนำเอาธรรมเหล่านั้นมาประพฤติปฏิบัติ พร้อมทั้งเผยแผ่ให้คนทั้งหลายในเมืองของพระองค์ได้ทรงทราบ พระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นผู้ให้อามิสทาน พระองค์เป็นผู้ถวายปัจจัย ๔ จนตลอดชีวิตไม่เคยขาดแม้เพียงวันเดียว นอกจากพระองค์จะทำด้วยตนเองแล้วยังชักชวนให้ผู้อื่นได้ทำตาม เช่นเมื่อท่านจะให้ทานแก่พระสงฆ์ท่านก็จะป่าวประกาศให้ชาวเมืองได้มาร่วมกันอนุโมทนาบุญด้วยกัน และเมื่อชาวบ้านให้ทานพระองค์ก็ให้ชาวบ้านเชิญพระองค์ไปร่วมด้วย ทรงทำกันอย่างนี้อยู่นานพอสมควร นอกจากนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลยังเป็นผู้เคร่งครัดต่อพระธรรมวินัย เมื่อใดที่ท่านเห็น ภิกษุ ภิกษุณี ประพฤติปฏิบัติไม่เหมาะสม ท่านก็จะนำความเหล่านั้นไปกราบทูลพระศาสดา ให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบเพื่อให้พระพุทธรองค์ได้นำเอาความนั้นไปพิจารณา เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย

๒.๔.๔ บทบาทของหมอชีวกโกมารภัจจ์ในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

ชีวก เป็นชื่อหมอใหญ่ผู้เชี่ยวชาญในการรักษาและมีชื่อเสียงมากในครั้งพุทธกาล เป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระเจ้าพิมพิสาร และพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายให้เป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระพุทธเจ้าด้วย, เรียกชื่อเต็มว่า ชีวกโกมารภัจจ์

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า หมอชีวกโกมารภัจจ์ ทำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ และประชาชนทั่วไปเป็นอเนกประการ ท่านเป็นอุบาสกผู้เป็นพระอริยะชั้นพระโสดาบัน พระบรมศาสดา ได้ยกย่องท่านในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นผู้เลิศกว่าอุบาสกทั้งหลาย ในฝ่ายเลื่อมใสในบุคคล และมีบทบาทอีกมากมาย เช่น หมอชีวกโกมารภัจจ์ เป็นแพทย์ประจำพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์^{๒๓} ท่านอุทิศตนให้แก่พระพุทธศาสนา คอยช่วยเหลือของพระสงฆ์ และท่านคอยปรนนิบัติพระผู้มีพระภาคเมื่อพระองค์ประชวร และคอยปรนนิบัติพระภิกษุสงฆ์เมื่ออาพาธ จนท่านไม่ค่อยมีเวลาในการรักษาประชาชนทั่วไป จากนั้น ยังเป็นบุคคลแรกที่ถวายผ้าจีวรแก่พระสงฆ์ให้ใช้แทนผ้าบังสุกุล โดยที่ท่านได้ผ้าเนื้อดีมีราคาจากการรักษาผู้คน ท่านจึงได้นำมามถวายพระภิกษุสงฆ์และทรงขอพรจากพระผู้มีพระภาคให้พระองค์รับ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแลเห็นความสำคัญของการถวายผ้าจีวรแล้ว พระพุทธรองค์ทรงอนุญาตคหบดีจีวรตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

^{๒๒} วิ.มทา. (ไทย) ๒/๑๑๓/๑๕๑.

^{๒๓} วิ.มทา. (ไทย) ๒/๓๓๖/๑๙๔-๑๙๖.

หมอชีวกโกมารภัจจ์ เป็นผู้ที่มีศรัทธามากในพระพุทธศาสนา ท่านได้สร้างวัดเพื่อเป็นที่อาศัยของพระภิกษุที่เดินทางมาจาก ๔ ทิศ^{๒๔} และประสงค์ต้องการเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเพื่อที่ท่านจะได้ฟังธรรมจากพระผู้มีพระภาคและพระสงฆ์ อีกอย่างท่านก็จะได้อุปถัมภ์รักษาพระสงฆ์ผู้อาพาธอย่างใกล้ชิด นอกจากนั้น หมอชีวกโกมารภัจจ์ยังเป็นบุคคลสำคัญในการบัญญัติพระวินัย และห้ามไม่ให้ผู้ที่ เป็นโรคติดต่อได้เข้าอุปสมบทในพระพุทธศาสนา^{๒๕} เพราะทรงแลเห็นว่าพวกเหล่านั้นหวังเพียงเพื่อ รักษาพอหายดีแล้วก็ลาสิกขาออกไป และเมื่อมาบวชก็จะนำเอาโรคนั้นมาแพร่เชื้อให้ผู้ที่บวชอยู่แล้วก็จะทำให้การประพฤติปฏิบัติธรรมไม่เป็นไปด้วยดี

๒.๔.๕ บทบาทของพระเจ้าอชาตศัตรูในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

พระเจ้าอชาตศัตรู พระองค์ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม และราชสังคหวัตถุ ๔ และพระองค์เป็นศาสนูปถัมภ์ที่สำคัญในการทำสังคายนาเพื่อรวบรวมพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาได้ดำรงมาจนถึงทุกวันนี้ได้ ส่วนหนึ่งนั้นนับว่าพระเจ้าอชาตศัตรูมีความสำคัญมาก คือหลังจากที่พระองค์ทรงระลึกถึงผลกระทบที่หลงไป จึงต้องการไถ่บาปเป็นอย่างมาก พระองค์จึงได้เอาใจใส่ในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เช่นสมัยทำสังคายนา พระองค์ทรงเป็นศาสนูปถัมภ์ เมื่อการทำสังคายนาสำเร็จลงด้วยดี ต่อมาพระองค์ก็ทำการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาจนตลอดพระชนชีพของพระองค์ พระเจ้าอชาตศัตรู พระองค์ทรงปกครองตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม และราชสังคหวัตถุ ๔ ทำให้ประชาชนอยู่อย่างมีความสุข และยังมีแสงยานุภาพเป็นที่เกรงขามของแคว้นอื่น แต่พระองค์ไม่สามารถอุปสมบท หรือบรรลุธรรมขั้นสูงได้ เพราะการกระทำความผิดหนักคือปิตุฆาต ในท้ายที่สุดพระเจ้าอชาตศัตรูจึงถูกบุตรของพระองค์ฆ่าตาย

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า พระเจ้าอชาตศัตรู นับว่าเป็นบุคคลสำคัญในพระพุทธศาสนา เพราะพระองค์เป็นศาสนูปถัมภ์ ในการทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๑ เพื่อการรวบรวมพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เข้าเป็นหมวดหมู่เพื่อให้ง่ายแก่การศึกษาและท่องจำของพระสงฆ์สามเณร ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้พระพุทธศาสนายืนยงคงตัวมาถึงทุกวันนี้ นอกจากนั้น พระเจ้าอชาตศตรูยังขอเป็นผู้ถึงสรณะ เป็นที่พึ่งที่ระลึกตลอดชีวิต พระองค์ทรงให้การทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยปัจจัย ๔ มีจีวร อาหาร เสนาสนะ และยารักษาโรค ไม่เคยขาด จากนั้น พระองค์ทรงให้ประชาชนที่อยู่ในการปกครองของพระองค์ให้นับถือพุทธศาสนา สนับสนุนให้ประชาชนได้รับฟังธรรมและช่วยกันทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ตามกำลังศรัทธาของแต่ละคนแต่ละท่าน

^{๒๔} พระครูกล้วยานสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กลุยานธโม), *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา*, หน้า ๒๖๖.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๘.

๒.๕ บทบาทของอุบาสิกาในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

บทบาทของอุบาสิกา ในการทะนุบำรุงรักษาพระพุทธศาสนา นับว่ามีมากมายเหลือเกิน แต่ในที่นี้ จะนำเสนอแต่ผู้สำคัญอย่างยิ่ง จะยกมาให้เห็นเป็นตัวอย่างและเพื่อประกอบกับบทนี้เพียง ๕ ท่าน ดังต่อไปนี้

๒.๕.๑ บทบาทของนางวิสาขาหม้ออุบาสิกาในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

นางวิสาขา ทรงได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นมหาอุบาสิกาที่สำคัญในพระพุทธศาสนา เพราะพระนางเป็นผู้ให้ปัจจัย ๔ แก่ พระภิกษุสงฆ์ไม่เคยขาด นอกจากพระนางจะเป็นคนให้เองแล้ว นางวิสาขายังได้ชักชวนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามอีกด้วย ดังจะยกตัวอย่างบทบาทของพระนางดังต่อไปนี้ พระนางวิสาขาทูลขอพร ๘ ประการ จากพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งพร ๘ ประการประกอบด้วย

๑) ถวายผ้าวัสสิกสาฎก	๒) ถวายอาคันตุกะภัต
๓) ถวายคัมภีร์	๔) ถวายคิลานภัต
๕) ถวายคิลานุปัฏฐากภัต	๖) ถวายคิลานเภสัช
๗) ถวายธูยาคุ ^{๒๖}	๘) ถวายอุทกสาฎก ตลอดชีวิต

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “เธอเห็นอำนาจประโยชน์อะไรจึงขอพร ๘ ประการกับตถาคต” นางวิสาขาทอบว่า หม่อมฉันเห็นประโยชน์ดังนี้

๑) การเปลื้องกายไม่งาม น่าเกลียด น่าชัง หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาถวายผ้าวัสสิกสาฎกแก่พระสงฆ์จนตลอดชีวิต

๒) อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุอาคันตุกะไม่ชำนาญหนทาง ไม่รู้จักที่โคจรบิณฑบาตลำบาก ภิกษุอาคันตุกะนั้นฉันอาคันตุกะภัตของหม่อมฉันแล้ว พอชำนาญทาง รู้จักที่โคจร จะเที่ยวบิณฑบาตได้ไม่ลำบากหม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาถวายอาคันตุกะภัตแก่พระสงฆ์จนตลอดชีวิต

๓) อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุผู้เตรียมตัวจะเดินทาง มัวแสวงหาภัตตาหาร เพื่อตนอยู่ จะพลาดจากหมู่เกวียน หรือถึงที่ที่ตนจะไปอยู่เมื่อพลบค่ำ จะเดินทางลำบาก ภิกษุผู้เตรียมจะเดินทางนั้นฉันคัมภีร์ของหม่อมฉันแล้วจะไม่พลาดจากหมู่เกวียน หรือไม่ถึงที่ที่ตนจะไปอยู่ทันเวลา จะได้เดินทางไม่ลำบาก หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาถวายคัมภีร์แก่พระสงฆ์จนตลอดชีวิต

๔) อีกอย่างหนึ่ง เมื่อภิกษุไข้ไม่ได้โภชนาหารที่เป็นสัปปายะ อาพาธจะกำเริบหรือจะถึงมรณภาพได้ ภิกษุใช้นั้นฉันคิลานภัตของหม่อมฉันแล้ว อาพาธจะทุเลาหรือไม่ถึงมรณภาพ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาถวายคิลานภัตแก่พระสงฆ์จนตลอดชีวิต

๕) อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุผู้พยาบาลภิกษุไข้มัวแสวงหาภัตตาหารเพื่อตนเอง จะนำภัตตาหารไปถวายภิกษุไข้ในเวลาสาย ตนเองจะอดอาหาร ภิกษุผู้พยาบาลภิกษุใช้นั้นฉันคิลานุปัฏฐากภัตของหม่อมฉันแล้ว จะนำภัตตาหารไปถวายภิกษุไข้ได้ทันเวลา ตนเองก็ไม่อดอาหาร หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาถวายคิลานุปัฏฐากภัตแก่พระสงฆ์จนตลอดชีวิต

^{๒๖} วิ.มท. (ไทย) ๕/๓๕๐/๒๒๑.

๖) อีกอย่างหนึ่ง เมื่อภิกษุใช้ไม่ได้เภสัชที่เป็นสัปปายะ อาพาธจะกำเริบ หรือถึงมรณภาพได้ ภิกษุใช้นั้นฉันคิลานเภสัชของหม่อมฉันแล้ว อาพาธจะทุเลาหรือไม่ถึงมรณภาพ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารภรณาวายคิลานเภสัชแก่พระสงฆ์จนตลอดชีวิต

๗) อีกอย่างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงเห็นอานิสงส์ ๑๐ ประการจึงได้ทรงอนุญาตข้าวต้มไว้ที่เมืองอันธกวินทะ หม่อมฉันเห็นอำนาจอานิสงส์เหล่านั้น จึงปรารภรณาวายข้าวต้มเป็นประจำแก่พระสงฆ์จนตลอดชีวิต

๘) พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ เปลือยกายอาบน้ำในแม่น้ำจิริวตีทำเดียวกับหญิงแพศยา พวกหญิงแพศยาทั้งหลายเย้ยภิกษุเหล่านั้นว่า แม่เจ้าทั้งหลาย พวกท่านยังเป็นสาวจะประพฤติพรหมจรรย์ไปทำไมกัน ธรรมตามนุษย์ควรบริโภคน้ำมิใช่หรือ ต่อเมื่อชรา พวกท่านจึงค่อยประพฤติพรหมจรรย์ เมื่อเป็นอย่างนี้ ชื่อว่าได้หยิบฉวยเอาประโยชน์ทั้ง ๒ แล้ว” ภิกษุเหล่านั้นถูกพวกหญิงแพศยาเย้ยหยันต่างเก้อเขิน พระพุทธเจ้าข้า มาตุคามเปลือยกายย่อมไม่งดงาม น่าเกลียด น่าชัง หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารภรณาวายผ้าอาบน้ำแก่ภิกษุทั้งหลายจนตลอดชีวิต^{๒๗} พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “วิสาขา เธอเห็นอานิสงส์อะไรจึงขอพร ๘ ประการกับตถาคต” นางวิสาขามีคารมมาตากราบทูลว่า “เพื่อความสะดวกสบายแก่อาคันตุกะที่เดินทางมาจากทิศทั้ง ๘”

พระพุทธเจ้าข้า”พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ วิสาขา เป็นการดีแล้วที่เธอเห็นอานิสงส์นี้จึงขอพร ๘ ประการกับตถาคต วิสาขา เราอนุญาตพร ๘ ประการแก่เธอ”^{๒๘}

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า นางวิสาขา ทรงได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นมหาอุบาสิกาที่สำคัญในพระพุทธศาสนา เพราะพระนางเป็นผู้ให้ปัจจัย ๔ แก่พระภิกษุสงฆ์ไม่เคยขาด นอกจากพระนางจะเป็นคนให้เองแล้ว นางวิสาขายังได้ชักชวนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามอีกด้วย ดังจะยกตัวอย่างบทบาทของพระนางดังต่อไปนี้ นางวิสาขา ทูลขอพร ๘ ประการแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งพรที่นางขอนั้นล้วนแต่เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระสงฆ์ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงอนุญาต เพราะเป็นผลดีมากในการที่จะเผยแผ่และดำรงพระพุทธศาสนาให้ยืนยาว นางวิสาขา เป็นอุบาสิกาคนหนึ่งที่ได้ใส่ใจในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาตั้งแต่เยาว์วัย และยังเป็นผู้ริเริ่มถวายเครื่องอุปโภคบริโภคที่สมควรแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พร้อมด้วยพระสงฆ์ทั้งหลาย เช่น ถวายข้าวยาคุ วัตถุพาราม ยารักษาโรค ผ้าอาบน้ำฝน เป็นต้น จึงเป็นประเพณีการทำบุญที่ชาวพุทธได้ถือปฏิบัติสืบกันมาจนถึงปัจจุบัน

๒.๕.๒ บทบาทของของนางสุชาดาในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

นางสุชาดาได้บรรลุโสดาบัน นางสุชาดาก็ได้ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยปัจจัย ๔ เรื่อยมาจนถึงบั้นปลายของชีวิต พระผู้มีพระภาคทรงยกย่องอาหารบิณฑบาตของนางสุชาดาว่า บิณฑบาต ๒ คราว มีผลเสมอกัน มีวิบากเสมอกัน มีผลมากกว่า มีอานิสงส์มากกว่า ยิ่งกว่าบิณฑบาตอื่นๆ บิณฑบาต ๒ คราวนั้น คือ

๑) บิณฑบาตที่พระตถาคตเสวยแล้วบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

^{๒๗} วิ.มหา. (ไทย) ๕/๓๕๐/๒๒๒-๒๒๓.

^{๒๘} วิ.มหา. (ไทย) ๕/๓๕๑/๒๒๔.

๒) บิณฑบาตที่พระตถาคตเสวยแล้วปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ^{๒๙}

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า นางสุชาดา เป็นผู้ที่มีบทบาทในการทะนุบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาอยู่พอสมควร โดยเฉพาะเมื่อครั้งที่พระองค์ทรงบำเพ็ญทุกขกิริยาอยู่นั้น ก่อนที่พระพุทธองค์จะได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ก็ด้วยได้อาศัยเข้ามาอุปาสของนางสุชาดา จึงทำให้พระองค์มีร่างกายที่แข็งแรงสามารถทำสมาธิจนได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังจากทีนางสุชาดาได้บรรลุโสดาบันแล้ว ได้แสดงตนเป็นอุบาสิกาผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นคนแรก นางสุชาดาก็ได้เอาใจใส่ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยปัจจัย ๔ จนตลอดชีวิต

๒.๕.๓ บทบาทของนางสามาวดีในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

พระนางสามาวดี ผู้มีปกติอยู่ประกอบด้วยเมตตา (เมตตาวิหาร) ได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดา ในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นผู้เลืกกว่าอุบาสิกาทั้งหลายในฝ่ายผู้อยู่ด้วยเมตตา พระนางสามาวดีนั้น นับว่าเป็นบุคคลที่น่ายกย่องและนำมาเป็นตัวอย่าง เพราะนางสามาวดีนั้นเป็นคนที่มีความอดทนสูง จิตใจของนางเปี่ยมด้วยเมตตาและกรุณา ดังเราจักเห็นในเหตุการณ์ชีวิตของนาง นับตั้งแต่เกิดมาและที่สำคัญก็คือไม่ว่าพระนางมาคันทิยาจะทำอะไรให้แก่เธอ แก่สิ่งใดต่าง ๆ นานา แต่นางสามาวดีก็ไม่เคยคิดโกรธเคืองแต่ประการใด แต่กลับกันพระนางทรงมีความปรารถนาดีต่อทุกคน จนได้รับคำยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นเอตทัคคะในฝ่ายผู้อยู่ด้วยเมตตา

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า พระนางสามาวดี มีบทบาทในการทะนุบำรุงรักษาพระพุทธศาสนา และได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็น เอตทัคคะในฝ่ายผู้อยู่ด้วยเมตตา พระนางเป็นผู้ที่มีศรัทธาตั้งมั่นในพระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาค นางได้ให้การทะนุบำรุงพระภิกษุสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ และพระนางยังสนับสนุนให้บริวารของนางได้ทำบุญ ด้วยการให้ทาน รักษาศีลและฟังธรรมเทศนาตามสมควรอยู่เป็นประจำ

๒.๕.๔ บทบาทของนางขุชุตตราในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

นางขุชุตตราเป็นผู้มีปัญญามาก สามารถแสดงธรรมได้อย่างไพเราะลึกซึ้งดีกว่าอุบาสิกาคนอื่น ๆ พระบรมศาสดาจึงทรงยกย่องนางในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นผู้เลืกกว่าอุบาสิกาทั้งหลาย ในฝ่าย ผู้แสดงธรรม

นางสามาวดี เมื่อทราบความโดยตลอดแล้วก็ได้ว่ากล่าวตักเตือนนางขุชุตตรา แต่ประการใด กลับขอให้นางได้แสดงธรรมที่ได้ฟังมาจากพระบรมศาสดาให้ตนและบริวารอื่น ๆ ได้ฟังบ้าง ซึ่งนางขุชุตตรา ก็ตอบรับด้วยความยินดีเป็นอย่างยิ่ง แต่ขอโอกาสอาบน้ำชำระร่างกายและประดับตกแต่งร่างกายพอสมควรแก่ฐานะแล้วนั่งบนอาสนะที่สูงกว่าหญิงทั้งปวง แสดงธรรมไปโดยลำดับตามที่ตนได้ฟังมาจากพระบรมศาสดา เมื่อจบลงแล้ว หญิงเหล่านั้นทั้งหมดมีนางสามาวดีเป็นหัวหน้า ก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบันพร้อม ๆ กันหลังจากนั้น นางขุชุตตราได้รับการยกฐานะจากการเป็นทาสีคอยรับใช้นางสามาวดี ให้ดำรงอยู่ในฐานะมารดาและอาจารย์ ของนางสามาวดีและหญิง

^{๒๙} ที.มพ. (ไทย) ๑๐/๑๙๗/๑๔๗.

บริวารเหล่านั้น^{๓๐} มีหน้าที่ไปรับฟังพระธรรมเทศนาจากพระบรมศาสดาแล้วนำเอาพระธรรมที่ได้ฟัง แล้วนั้น มาแสดงให้นางสาวงามดีกับบริวารฟัง นางชุชชุตตรากระทำดังนี้จนนางเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า นางชุชชุตตรา เป็นคนพิการเธอเป็นคนรับใช้ของพระนางสาวงามดี ครั้งหนึ่งนางได้เคยทำอกุศลไว้ เมื่อได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าได้บรรลุธรรม เกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย ต่อมานางได้เปลี่ยนพฤติกรรมที่ตนเองเคยทำมา จึงเป็นเหตุให้นางสาวงามดีรู้สึกแปลกใจ นางสาวงามดีจึงได้ถามถึงเหตุนางชุชชุตตราจึงเล่าเหตุนี้ให้นางสาวงามดีฟัง พร้อมด้วยกล่าวธรรมที่ตนได้ฟังมาให้นางสาวงามดีฟัง ทำให้นางสาวงามดีพร้อมด้วยบริวารได้บรรลุธรรมเป็นโสดาบัน พวกกันตั้งตนอยู่ในคำสอนของพระศาสดา และสาวงามดียังอนุญาตให้นางนางชุชชุตตราให้ไปฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า แล้วนำมาสอนนางพร้อมด้วยบริวาร ดังนั้น หน้าที่ของนางชุชชุตตราในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา คือ เป็นผู้ชวนขยายธรรม เป็นผู้ศึกษาธรรมของพระผู้มีพระภาคแล้วนำมาแสดงจนทำให้ผู้คนเลื่อมใสศรัทธามากมายในพระพุทธศาสนา

๒.๕.๕ บทบาทของนางสุปปิยาในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

นางสุปปิยา ได้รับตำแหน่งจากพระพุทธเจ้าไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นผู้เลิศกว่า อุบาสิกาทั้งหลายในฝ่ายผู้ปฏิบัติภาวนาภิกษุใช้ โดยครั้งหนึ่งก่อนที่นางจะกลับบ้านได้เดินเยี่ยมเยือนพระภิกษุภายในวัด และได้พบพระภิกษุอาพาธรูปหนึ่ง เธอจึงถามอาการของท่านแล้วได้ถามต่อไปว่า “ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ พระคุณเจ้าต้องการสิ่งใดบ้าง” ภิกษุรูปที่อาพาธ ได้กล่าวกับอุบาสิกาสุปปิยา ว่า อาตมาดื่มยาถ่าย อาตมาต้องการน้ำดื่มเนื้อ”^{๓๑} นางสุปปิยาก็ได้รับคำขอของภิกษุรูปนั้น เมื่อนางสุปปิยากลับไปบ้านแล้วแสวงหาซื้อเนื้อไม่ได้ พระนางจึงฉีกเนื้อตัวเองปรุงอาหารแล้วให้คนใช้เอาไปถวายภิกษุรูปนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบความชื่อนั้นได้เรียกประชุมสงฆ์ตรัสถึงเหตุเมื่อภิกษุรับแล้วทรงดำนิติเตียนภิกษุรูปนั้น และทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุฉันเนื้อมนุษย์ และเนื้อต่างๆ อีก ๑๐ อย่าง ได้แก่

๑) เนื้อมนุษย์	๒) เนื้อช้าง
๓) เนื้อม้า	๔) เนื้อสุนัข
๕) เนื้องู	๖) เนื้อราชสีห์
๗) เนื้อหมี	๘) เนื้อเสือโคร่ง
๙) เนื้อเสือดาว	๑๐) เนื้อเสือเหลือง ^{๓๒}

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า นางสุปปิยา เป็นผู้ที่มีศรัทธาตั้งมั่นในพระพุทธศาสนา นางได้เอาใจใส่ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยปัจจัย ๔ ไม่เคยขาด และความศรัทธาของนางสุปปิยานั้นนับว่ายิ่งใหญ่มาจนหาคนจะมาเทียบเทียมได้ นางสุปปิยาเป็นคนรักษาสัจจะถึง

^{๓๐} พระครูกลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กลยานธมโม), *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา*, หน้า ๓๐๙.

^{๓๑} วิ.ม.ห. (ไทย) ๕/๒๘๐/๘๐.

^{๓๒} วิ.ม.ห. (ไทย) ๕/๒๘๑/๘๓-๘๗.

ขนาดต้องยินยอมเนื้อของตัวเองเอามาปรุงเป็นอาหาร เพื่อถวายภิกษุรูปหนึ่งที่อาพาธ อันเป็นเหตุให้มีการบัญญัติสิกขาบทและนำมาใช้กันจนถึงทุกวันนี้

๒.๖ สรุป

๑. บทบาทของภิกษุและภิกษุณี

บทบาทในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาพระภิกษุและภิกษุณีนั้น มีหลายประการแตกต่างกันออกไป เช่น

๑.๑ บทบาทด้านการปกครอง

การปกครองนับเป็นปัจจัยสำคัญในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในสมัยพุทธกาล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อาศัยพระภิกษุ และภิกษุณีทั้งหลายในการปกป้องคุ้มครองภิกษุสงฆ์ด้วยกัน ในการปกป้องคุ้มครองอุบาสก-อุบาสิกา ปกป้องคุ้มครองพระธรรมวินัย โดยเฉพาะ พระสารีบุตร เช่นครั้งหนึ่งที่กรุงเทพทระ ภิกษุพากันเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลลาจะไปปัจฉาภูมิชนบท พระองค์ตรัสให้ไปลาพระสารีบุตร เพื่อให้ท่านสารีบุตรจะได้แนะนำสั่งสอน เพราะในการไปของภิกษุเหล่านั้นจะไม่เกิดความเสียหาย พระโมคคัลลานะก็ได้แบ่งเบาภารกิจในการปกครองช่วยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและยังพุทธดำริต่างๆให้สำเร็จด้วยดี พระมหากัสสปะเถระก็ได้เป็นกำลังสำคัญในการปกครองเป็นอย่างดี เช่น หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานท่านได้เป็นประธานในการทำสังคายนาเพื่อรวบรวมพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่ ส่วนพระอานนท์ก็มีบทบาทในการปกครองมากมายเช่น ช่วยปกป้องคุ้มครองพระผู้มีพระภาคเจ้า ปกป้องคุ้มครองพระสงฆ์ตลอดจนอุบาสก-อุบาสิกา

๑.๒ บทบาทด้านการเผยแผ่

พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองมาจนถึงทุกวันนี้ ถือว่าพระภิกษุและภิกษุณี เป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เผยแผ่พระธรรมคำสอน เช่น ในสมัยที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้พระองค์ทรงส่งสาวกออกไปประกาศพระศาสนา ในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสอนให้แพร่หลาย โดยมีเนื้อความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ขอเธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และเพื่อความทุกข์แก่ทวยเทพ และมนุษย์ทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุดเถิด ภิกษุทั้งหลายก็ได้ปฏิบัติตาม เช่น พระสารีบุตรเถระ พระโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ และพระอานนท์ ได้เที่ยวไปในที่ต่าง ๆ เพื่อแสดงพระธรรมเทศนาให้คนทั้งหลายเกิดความเลื่อมใส แล้วนำเอาพระธรรมคำสอนไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อความหลุดพ้น และเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนา

๑.๓ บทบาทด้านการปฏิบัติ

ในสมัยพุทธกาล การปฏิบัติถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง เพราะภิกษุ และภิกษุณีทุกรูปที่บวชเข้ามา ก็เพื่อแสวงหาโมกขธรรม เพื่อข้ามพ้นวัฏสงสารอันเป็นการเวียนตายเวียนเกิด ซึ่งมีเป้าหมายสูงสุดคือการบรรลุเป็นพระอรหันต์ นอกจากนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าก็สรรเสริญการปฏิบัติว่าเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา และทรงติเตียนภิกษุผู้ไม่ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ ส่วนภิกษุเมื่อบวชเข้ามาแล้วก็ตั้งใจปฏิบัติตามหน้าที่ของตน จนทำให้ภิกษุ และภิกษุณีหลายรูปสามารถนำตนบรรลุธรรมขั้นสูงได้ นอกจากนั้น ยังมีภิกษุ ภิกษุณีหลายรูปที่ถือเอาการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตามพระธรรม

วินัย ถือธุดงค์และการอยู่ป่าเป็นวัตร มีความมักน้อย สันโดษ เช่น พระมหาโมคคัลลานเถระ พระมหากัสสปเถระ ดังนี้ เป็นต้น

๑.๔ บทบาทด้านการศึกษา

ในสมัยพุทธกาล การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญเพราะจะนำไปสู่การเกิดปัญญา พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถึงแนวทางในการศึกษาของพระภิกษุอยู่ ๓ ประการ ดังนี้ อธิศีลสิกขา สิกขา คือ ศีลอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง อธิจิตตสิกขา สิกขา คือ จิตอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิอย่างสูง และอธิปัญญาสิกขา สิกขา คือ ปัญญาอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง สิกขาทั้ง ๓ อย่างนี้คือหลักประพฤติปฏิบัติของภิกษุที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแนะนำให้แก่ภิกษุทั้งหลายเป็นแนวทางในการเจริญสติเพื่อนำตนไปสู่การบรรลุธรรมอันสูงสุดคือพระอรหันต์

๑.๕ บทบาทด้านสาธารณูปการ

ในสมัยพุทธกาล พระภิกษุ และภิกษุณี นับว่าเป็นผู้มีบทบาทอย่างมากในด้านสาธารณูปการ เช่น ด้านการอนุเคราะห์เพื่อพระภิกษุด้วยกัน การอนุเคราะห์อุบาสกอุบาสิกา ให้ได้เข้าถึงแก่นของพระพุทธศาสนา ด้วยการแสดงธรรมให้รับรู้และเข้าใจสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติให้บรรลุธรรมในขั้นสูง นับเป็นการอนุเคราะห์ที่เป็นประโยชน์อย่างมากเพราะจะทำให้บุคคลเหล่านั้นหลุดพ้นออกจากความทุกข์แล้วก้าวไปสู่ความสุขอย่างถาวร ส่วนในด้านการสร้างวัดวาอาราม กุฏิ วิหารนั้นก็เห็นได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญ เป็นต้น เมื่อนางวิสาขามหาอุบาสิกาสร้างวัดบุพพาราม พระผู้มีพระภาคทรงแต่งตั้งให้พระมหาโมคคัลลานเถระเป็นผู้ดูแลในการก่อสร้าง จนวิหารนั้นสำเร็จ และได้ถวายแก่สงฆ์ในกาลต่อมา

๒. บทบาทของอุบาสกและอุบาสิกา

บทบาทในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาของอุบาสกและอุบาสิกา นั้น ประกอบมีหลายประการ เช่น

๒.๑ บทบาทด้านการปกครอง

พระพุทธศาสนาได้ดำรงอยู่เป็นเวลายาวนาน เพราะได้อาศัยอุบาสก-อุบาสิกาเป็นผู้ให้การปกป้องคุ้มครองด้วยดีตลอดมา ด้วยการให้การทะนุบำรุงด้วยปัจจัย ๔ และการสวดกัมมัยอันตรรายของคนในศาสนาเช่น ตำนานติเตียนการประพฤติของภิกษุและภิกษุณีที่ปฏิบัติตนไม่เหมาะสมกับสมณเพศบ้าง นำเอาความข้อนั้นไปทูลพระศาสดาพร้อมด้วยพระภิกษุบ้าง เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของพระสงฆ์และความเจริญของพระศาสนา และนอกจากนั้นยังช่วยสกัดกั้นบุคคลนอกศาสนาที่มุ่งหวังทำร้าย ด้วยการแนะนำให้ได้พบพระพุทธเจ้าหรือพระสงฆ์บ้าง ด้วยการแสดงธรรมให้ฟังบ้าง และด้วยการปฏิบัติให้ดู เป็นต้น

๑.๒ บทบาทด้านการเผยแผ่

อุบาสก-อุบาสิกาถือว่ามีความสำคัญอย่างมากในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ที่ปกครองในแคว้นต่าง ๆ เช่นในแคว้นมคธ มีพระเจ้าพิมพิสาร และในเมืองสาวัตถี มีพระเจ้าปเสนทิโกศล เป็นต้น เมื่อพระองค์ได้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ได้ชวนชวายเป็นราชกุมารของพระองค์ได้มานับถือพระพุทธศาสนาตามด้วย นอกจากนั้นแล้ว บุคคลทั่วไปผู้ที่ได้สดับพระธรรม

เทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรมแล้วเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แล้วจึงได้บอกกล่าวชักชวนบุคคลอื่นเพื่อให้ได้รับรู้รับทราบถึงธรรมตามที่ตนได้ยินได้ฟังมาแล้ว

๒.๓ บทบาทด้านการศึกษา

การศึกษา นับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา ฉะนั้น การศึกษาหลักพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อมีปัญญารู้แจ้ง เพื่อความหลุดพ้นแล้ว ยังนำความรู้นำปัญญาเหล่านั้นไปสั่งสอนบุคคลอื่นต่อไป เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขามหาอุบาสิกา นางชุชชุตรา ก็ได้เป็นอาจารย์สอนธรรมให้แก่พระนางสามาวดีอีกด้วย นี่แสดงให้เห็นว่านอกจากตนจะได้ศึกษาพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจนสามารถบรรลุโสดาปัตติผลแล้ว ยังได้บอกกล่าวตักเตือนสั่งสอนบุคคลอื่นได้รู้ตามด้วย

๒.๔ บทบาทด้านการทำบุญ

การทำบุญให้ทานของอุบาสก-อุบาสิกาในสมัยพุทธกาล ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะได้อานิสงส์แล้ว การทำบุญให้ทานนั้นยังเป็นการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา และทะนุบำรุงพระสงฆ์ซึ่งเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายและเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมา การทำบุญให้ทานในสมัยพุทธกาลนั้นจะเน้นไปที่ปัจจัย ๔ ซึ่งประกอบ ผ้าไตรจีวร บิณฑบาตร เสนาสนะ และยารักษาโรค เป็นต้น นอกจากนั้น ยังมีผู้มั่งคั่งได้พิจารณาตนเองในการให้ทานในพระพุทธศาสนา เช่น ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขามหาอุบาสิกา และบุคคลอื่น ๆ อีกมากมายได้ขอให้พระภิกษุสงฆ์ไปรับภัตตาหารในบ้านของตนทุกวัน

๒.๕ บทบาทด้านสาธารณูปการ

ในสมัยพุทธกาล อุบาสก-อุบาสิกา ถือว่ามีความสำคัญมากในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะด้านก่อสร้าง และบูรณปฏิสังขรณ์ทางศาสนา เช่น การสร้างวัด กุฏิวิหาร เจดีย์ ชุมประตู่ เพื่อให้เป็นที่พักอาศัยของภิกษุสงฆ์ที่มาจากทิศทั้ง ๔ เช่น ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี สร้างวัดเชตวัน นางวิสาขามหาอุบาสิกาสร้างวัดบุพพาราม พระเจ้าพิมพิสารสร้างวัดเวฬุวันมหาวิหาร หมอชีวกโกมารภัจจ์สร้างวัดชีวกัมพวัน และวัดอื่น ๆ อีกมากมาย นอกจากนั้น อุบาสก-อุบาสิกาได้ช่วยกันบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามให้มีความสวยงามเรื่อยมา